

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 109 1988

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,

Box 1909, 751 49 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet

ISBN 91-22-01310-5

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1989

era dialogiciteten. På ett seminarium våren 83, då Nina Burton presenterade ett avsnitt ur sin avhandling, betonade seminarieledaren Kjell Espmark att ett studium av Aspenströms intertextualitet vore ett fruktbart grepp i avhandlingen. Det är synd att Burton inte tog fasta på det uppslaget.

Nina Burtons djupa förtrogenhet med Werner Aspenströms författarskap präglar avhandlingen. Hon har god förmåga att finna väsentliga aspekter. Den uppläggnings hon valt har medfört vissa svårigheter: hon har ibland tvingats att pressa rubrikerna hårt för att få med ganska disparata företeelser i samma fack. Detta blir mest besvärande i kapitel III, men märks även i kapitel II. Att hon är medveten om problematiken visar hon bl. a. i en kommentar på s. 90. Delvis hänger de dispositionsmässiga svårigheterna också samman med försöket att samtidigt med motivstudiet göra en kronologisk uppläggnings, som låter vissa »teman» dominera under en viss period. Kronologin justeras dock inom varje kapitel för sig.

Avhandlingsförfattarens styrka ligger inte i den stringenta begreppsutredningen. De oklara definitionerna av vissa för avhandlingen centrala termer och betydelseglidningarna är bokens största svaghet och man hade önskat att Nina Burton mera energiskt hade arbetat över sin begreppsapparat. I gengäld visar hon sin styrka i en känslig och uppslagsrik analys med många goda detaljiakttagelser. Den är utförd med poetisk känslighet och lyhördhet för nyanser och skiftningar i Aspenströms poesi. Avsidos är ett visst överslag i det spekulativa, stundom märkbart då hon rör sig utåt mot olika gränsdiscipliner.

Trots de kritiska synpunkter som här framförts bör det betonas att Nina Burton med god marginal har nått sitt syfte att visa »att motsägelsen i dess olika gestalter sätter sin prägel på Aspenströms poesi som helhet». Avhandlingen är välskriven och ger goda utgångspunkter för vidare forskning i Werner Aspenströms intagande och viktiga författarskap.

Urpu-Liisa Karahka

Curt Isaksson: *Pressen på teatern. Teaterkritik i Stockholms dagspress 1890-1941*. (Stiftelsen för utgivning av teatervetenskapliga studier, Theatron-serien.) Sthlm 1987.

Curt Isaksson är en självtänkare. Det är en egenskap på gott och ont. På ont genom att man med förbiseende av vad som gjorts förut underlåter att placera in sig själv i ett sammanhang – och därmed ytterst också själv kommer att hamna utanför. På gott genom att han utan hämningar lockas att ta itu med de svåra problemen och de stora materialerna. I Isakssons fall tillkommer också en betydande arbetsamhet. Men för att göra rätt bruk av hans nästan 300-sidiga undersökning av den moderna svenska teaterkritikens framväxt krävs att läsaren tillhandahåller en del av förutsättningarna.

Titeln *Pressen på teatern* är välfunnen och träffande, och undertiteln varudeklaration mäter ut ett vitt fält. Det kan självfallet inte täckas i sin helhet, och detta så mycket mindre som förvånande lite är gjort i förväg – låt vara att det är lite mer än Isaksson låtsas om. I allt blir det fem tidningar som undersöks grundligt, *Aftonbladet*, *Dagens*

Nyheter, *Social-Demokraten*, *Stockholms-Tidningen* och *Svenska Dagbladet*, och av det väldiga recensionsmaterialet däri är det bara delar av sex årgångars stoff med tio års mellanrum som blir föremål för nästan allt intresse.

De resultat som Isaksson menar sig komma fram till på basis av framför allt detta intensivstuderade material är att det pågår en professionalisering av kritikerkåren under detta halvsekel. Kanske är det också så att man däri finner innefattad en guldålder betingad av att en stigande kurva för en tillväxande föreställningsanalys i sin högsta punkt skär en nedåtgående för en kritik som fortfarande har journalistiska förtecken. Typsituationen för denna lyckliga tid betingas av att kritikern direkt efter premiären ger sin ögonblickliga mening tillkänna, dvs. fortfarande verkar som en sann journalist. Och det är stora elefanter som dansar trots den sena timman: Anna Branting, Daniel Fallström, Bo Bergman, Anders Österling, P. G. P. Jo, det var nog bättre förr.

Isaksson ska alltså ha allt erkännande för att ha valt ett intressant och lite beaktat område för sin energi. Men han har onekligen gjort det lite svårare både för sig själv och sina läsare genom att inte beakta tidigare insatser och i varje fall inte diskutera dem på ett rimligt sätt. Hans forskningsöversikt är sprödd och föga energisk, och i några fall har han rentav försummat att ta vara på tacksamt jämförelsematerial. En del av hans framställning kan ju ses som en direkt motsvarighet till vad Rolf Yrliid för halvtannat decennium sedan gjorde på litteraturkritikens område i *Litteraturrecensionens anatomi* (1973). Visst kan den diskuteras i åtskilliga stycken, men både ett metodiskt ställningstagande och en innehållslig jämförelse hade varit närliggande.

Den självständigaste insats Isaksson gjort är just den som hänför sig till analysen av de ca 1 000 recensionerna i de utvalda tidningarna och årgångarna. Bakgrundsteckningarna är mera allmänna, och det gäller överraskande nog främst den teaterhistoriska, medan Isaksson visar en helt annan aptit och utförlighet i sin teckning av tidningars utveckling och kritikers arbetsförhållanden. I vissa stycken går han rentav för långt i sin nyväckta iver som när han påminner om *Posttidningens* uppkomst och berättar om hur mycket en maskinsättare kunde prestera. Detaljer av den sorten signalerar att Isaksson inte riktigt gör skillnad på vad som är allmän bakgrundsteckning och vad som ska användas som förklaring i det skeende han vill teckna.

En viss stilistisk osmidighet avsätter en del förolyckade formuleringar: »En genomgång av de faktorer vilka förknippas med utgivningen av tidningar visar att samtliga kriterier intensifieras under de fem årtionden som recensionsundersökningen omfattar. /---/ Den ökade tidsmedvetenheten slår igenom också i förhållande till publiciteten och periodiciteten.» Om detta ska ses som en språklig eller tankemässig otymplighet är inte gott att veta. Men man ska i sammanhanget också notera att Isaksson gör rön som är intressantare än han själv låtsas om. Det gäller exempelvis hans iakttagelse om att man vid redigeringen av teaterkritiken gärna tar fasta på de positiva dragen. Det har alldeles uppenbart ett vidare intresse, eftersom det går på tvärs mot den allmänna nyhetsvärderingen, där det negativa får slå igenom.

Begränsningar är vetenskapens villkor, och de blir speciellt nödvändiga när det som här handlar om ett stort och obrutet fält. Men Isaksson råkar i bekymmer, eftersom

han hamnar i skärningen mellan två traditioner i fråga om urvalet. Och det är det som är typiskt för de kvantitativa undersökningarna som har fått bestämma det mesta. Och för uttalanden om företeelser som recensentkår och reper-toar ter sig sådana begränsningar som alltför snäva. Någon gång kan avhandlingsförfattaren närmast retas med sin läsare för att framhäva sitt asketiska urval som en förtjänst. Han observerar nogsamt att urpremiären på *Till Damaskus* finns alldeles i närheten av en av hans under-sökningsperioder, men det ska vi minsann inte få veta något om: »Detta förhållande är dock resultatet av ambi-tionen att inte inrikta sig på några märkesuppsättningar utan att i stället med jämna intervall göra nedslag i tid-ningspalterna för att fånga upp allmänna trender och mer långsiktiga förändringar inom teaterkritiken.» Det är myc-ket hedervärt och lite dumt.

Det mest bekymmersamma i det som Isaksson faktiskt gör är att han i så hög grad arbetar inom en viss metodisk ram men utan att ta ställning till metoden och nyttja dess arsenal fullt ut. Även om man kan pruta en del på kraven på metodisk medvetenhet, måste man slå larm när någon uppfinner cykeln på nytt och förbiser en del av de finesser som redan finns att ta till. De kvantitativa innehållsanaly-serna har ju alltid haft en starkare ställning bland sam-hällsvetarna. Under en kortare period (1967–75) tilldrog de sig stort intresse bland humanister, och just för hante-ningen av massmediematerial har de bevarat en stark ställ-ning. Men de har också varit föremål för både diskussion och metodutveckling. Av det ser man mycket lite i av-handlingen. Något försök att mäta reliabiliteten görs över huvud taget inte. Isaksson är upptagen av sitt stora mate-rial och av att konstruera sin blankett för att hantera det. »Blankettkonstruktionen skapar alltså en blandning av kvantitativa och kvalitativa metoder», konstaterar han med en annan förolyckad formulering.

En avhandlingsförfattarens första bud sådant det uttalas av den bok han är i färd med att skriva är kanske detta: Du ska inga andra böcker hava jämte mig! För en energisk självtänkare ligger det särskilt nära till hands att lyss till en sådan maning. Det ankommer på en opponent att hjälpa till att sortera in hans bok i den hylla där den hör hemma. Och där kan man sedan ta fram den för att hämta åtskillig information om femtio händelserika år inom svensk teaterkritik.

Per Rydén

Sture Packalén: *Zum Hölderlinbild in der Bundesrepublik und der DDR. Anhand ausgewählter Beispiele der produktionen Hölderlin-Rezeption.* (Studia Germanistica Upsaliensia 28.) Almqvist & Wiksell International. Sthlm 1986.

»Friedrich Hölderlin har fallit i den tyska lärdomens hän-der», skriver Karl Vennberg, inte utan fog, i *Författarnas litteraturhistoria*. Och nog förskräcks man lätt av den tegelstenstjocka *Internationale Hölderlin-Bibliographie* (1985), vilken för perioden 1804–1983 upptar runt 12 000 titlar! Nu har lyckligtvis det vetenskapliga intresset för Hölderlins liv och verk inte alltid verkat förlamande – tvärtom kan man i några avgörande skeden i Hölderlin-

receptionens historia se hur forskningen på ett djupgående och nydanande sätt verkat som incitament för ett produk-tivt, dialogiskt förhållande till den store föregångaren, vilken än i denna stund vidmakthåller ett märkligt »Gipfel-Gespräch» med sina senkomna skaldebröder och -systrar. Här pågår ännu ett samtal som slår broar över tid och rum i kraft av Ordet:

Nah ist
Und schwer zu fassen der Gott.
Wo aber Gefahr ist, wächst
Das Rettende auch.
Im Finstern wohnen
Die Adler und furchtlos gehen
Die Söhne der Alpen über den Abgrund weg
Auf leichtgebauten Brücken.
Drum, da gehäuft sind rings
Die Gipfel der Zeit, und die Liebsten
Nah wohnen, ermattend auf
Getrenntesten Bergen,
So gib unschuldig Wasser,
O Fittige gib uns, treuesten Sinns
Hinüberzugehn und wiederzukehren.
»Patmos»

Det är som om Hölderlins verk skulle behöva dessa av-grunder för att få möjlighet att utveckla hela sin utopiska betydelsepotential till fullo. I högspänningen mellan hans texter och hans sentida läsare – som drabbas, igenkänner, förtvivlar, men fattar mod och när sig av hoppets levande princip, som också var hans – kan mäktiga urladdningar komma till stånd, vilka låter ana det Hölderlinska ljusets betydelse; hjärtat av »untrügbare Kristall an dem das Licht sich prüfet».

Denna vackra formulering, hämtad från Hölderlins ly-riska fragment »Vom Abgrund nämlich», tjänar som mot-to för Sture Packaléns doktorsavhandling, *Zum Hölderlin-Bild in der Bundesrepublik und der DDR*. Enligt undertitel-n är det övergripande syftet att med hjälp av valda exempel ur den produktiva Hölderlinreceptionen belysa Hölderlinbilderna i de båda tyska staterna. Går man emel-tertid till den explicita formuleringen av arbetets syfte har accenten förskjutits till att med hjälp av Hölderlinrecep-tionen utröna hur de båda tyska litteraturerna utvecklats i förhållande till varandra:

»In diesem Zusammenhang wird die Hypothese vertre-ten, dass die Belletristik und Literaturkritik der beiden deutschen Staaten signifikante Unterschiede aufweisen, u.a. in der Sicht auf das Erbe der deutschen Klassik, auf verschiedene literarische Strömungen und ihre Bedeu-tung, wie auch auf einzelne Autoren und deren Werk und die Gestaltung einzelner Motive darin» (s. 14f.).

Detta utesluter ej att det också finns signifikanta över-ensstämmelser, där ideologiska mönster ej längre står i skarp kontrast mot varandra.

I denna formulering av arbetshypotesen framstår onek-ligen intresset för förhållandena mellan de båda tyska litteraturerna såsom det primära; Hölderlin skulle sålunda vara en av flera tänkbara provostentar, mot vilka de skilda ideologiska och ideologikritiska infallsvinklarna kan rik-tas. Att just Hölderlin valts motiveras av att en verklig Hölderlinrenässans synes ha ägt rum i BRD och DDR mot slutet av 60- och fr. a. under 70-talet. Avhandlingsförfatta-